

EL TEMPLE ROMÀ DE VIC I LA CIUTAT D'AUSA. NOVETATS ARQUEOLÒGIQUES I CRONOLOGIA

per M.ª Dolors MOLAS I FONT

La necessitat d'un millor coneixement del temple romà de Vic, un dels tres únics temples romano-imperials fins ara documentats a Catalunya, va motivar les excavacions arqueològiques que en el seu àmbit es van realitzar durant el mes de juny de l'any 1982. Aquestes excavacions s'integren en el programa de recerques arqueològiques per a la ciutat, dirigit per les Dres. M.ª Dolors Molas i Font i Immaculada Ollich i Castanyer, sota el suport del Servei d'Arqueologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Cal assenyalar que enguany se celebra el centenari de la descoberta del temple, fet que motivava encara més l'inici dels treballs.

El nostre objectiu en aquest estudi és fer una valoració dels resultats de les investigacions que darrerament s'han portat a terme, a fi de posar-los en relació amb altres dades procedents de l'edifici, i així situar-los en un context més ampli que inclou els orígens i la formació de la ciutat d'Ausa¹.

De bon principi, sorprèn el relatiu bon estat de conservació de l'edifici. Fa pensar que això és el resultat que a partir d'un moment difícil de precisar —segurament no massa després que el temple perdés la seva funció originària— les velles estructures van ésser aprofitades per altres construccions. Així, quan en el segle XI es construí el castell dels Montcada, els murs del temple passaren a constituir el pati central descobert del conjunt medieval. En el segle XV l'edifici esdevingué la casa del veguer i del XVI ençà presó de la ciutat. L'any 1882, l'enderrocament de l'antic presidi revelà l'existència d'un edifici sagrat d'època romana². Arran d'aquest esdeveniment, l'interior del pòdium es rebaixà a la recerca de romanalles fins gairebé el sòl natural; a l'actualitat, la roca sobresurt en la part posterior, mentre que el basament dels altres murs conservats, els laterals, és en bona part visible. Les troballes d'aquesta època es guarden al MEV, i bàsicament són formades per

---

1. Referent a aquest mateix tema vegeu també: MOLAS FONT, M.ª D., *Acerca de la urbe ausetanorum i de la ciudad romana de Ausa*, a «B.S.E.A.A.» XLV (Valladolid 1979). Id. *Els ausetans i la ciutat d'Ausa*, col. «Osona a la butxaca» 4, Vic 1982.

2. Com a darrer treball sobre la història de l'edifici, i que recull la bibliografia anterior, cal veure: ORDEIG I MATA, R., *El descobriment del temple romà el 1882*, a «Vic» 1982.

sigil·lates itàliques, gàl·liques i, en menor proporció, hispàniques i clares; també hi ha lluernes, a grans trets contemporànies de les peces esmentades i algunes datables als temps paleocristians.

Tenim referències que a la segona meitat del segle XX es van efectuar uns sondeigs al pati exterior, en tant que el pou-cisterna va ser buidat un parell de vegades sense que donés material representatiu³. A l'any 1980, el Dr. E. Sanmartí i Greco i A. López i Mullor realitzaren dues campanyes d'excavació al recinte exterior. La importància d'aquests treballs és gran, ja que situen el moment de la construcció del temple entre els finals del segle I d.C. o, com a màxim, en el primer quart del segle II d.C.⁴.

La finalitat de l'excavació d'enguany es centrava en tres punts d'interès bàsic:

1. Cercar les dades estratigràfiques suficients per poder datar el moment de l'edificació del temple de forma més precisa que basant-nos en els elements de tipus estilístic. (En el moment de plantejar-nos aquest treballs desconeixíem encara els resultats de les campanyes de l'any 1980).

2. Intentar saber quin fou el moment inicial de l'ocupació de l'àrea del temple i, en un marc més ampli, l'època de formació del nucli urbà que en època romana allí es va desenvolupar.

3. Trobar els elements suficients per saber a quina època pertany el brocal que, acabat en volta, cobreix el pou-cisterna que hi ha al bell mig del pòdium.

La idea inicial era excavar paral·lelament els àmbits externs i interns, però el perill que es desprenia de la tasca de restauració de la teulada ens obligà a centrar el treball a l'interior del pòdium, on excavàrem en dos punts: a la zona A, situada a l'angle format per la part anterior i la lateral nord, i a la zona B, al voltant del brocal del pou-cisterna.

Zona A

Aquí el nivell del sòl es trobava situat a uns quaranta centímetres per sota l'inici dels fonaments. De bon principi, era doncs evident que els nivells arqueològics conservats eren anteriors a la construcció del temple. El material aparegut al llarg de l'excavació va confirmar aquesta situació. Es tractava d'un únic nivell arqueològic «in situ», gens remogut, que s'assentava directament damunt de la marga, la potència d'aquest nivell era d'uns 20 cmts., en lleuger pendent vers la part frontal de l'edifici, i conservat en no massa més de 6 mts. quadrats de superfície. El projecte per a l'any 1983 és el d'intentar esgotar totes les possibilitats arqueològiques de l'interior, paral·lelament als treballs a l'àmbit exterior. La ceràmica va aparèixer molt fragmentada i d'uniques mides tan reduïdes que ha dificultat la comprensió de moltes de les formes. Vegem ara els tipus ceràmics més representatius que ens ajudaran a perfilar la cronologia:

La ceràmica sigil·lata. (fig. 1; 2; 3, 1-2). És exclusivament del tipus itàlic, amb la

3. Informació facilitada pel Sr. Martí Cassany de Vic.

4. SANMARTÍ I GRECO, E., - LÓPEZ I MULLOR, A., *Temple romà, Vic, a Les excavacions arqueològiques a Catalunya en els darrers anys*, Barcelona 1982, pp. 358-360. Id. en aquest mateix volum.

presència d'un únic fragment de ceràmica de vernís negre tardà, tipus campanià B, i amb absència total de sigil·lata gal·lica. Sobre un total de 136 fragments s'han pogut individualitzar les formes següents:

Forma 1 (6 fragments), F. 2 (1 frag.), F. 15/17 (2 frag.), F. 17 (1 frag.), F. 21 (1 frag.), F. 24 (1 frag.), F. 27 (11 frag.), F. 26/28 (2 frag.), F. 29 (2 frag.), F. 36 (1 frag.), F. 32 (1 frag.), F. 39 (1 frag.), F. 41 (1 frag.).

Tal com es pot observar, hi ha un predomini de les formes clàssiques: 21/24/27/26-28/29/32/36, seguides per les més antigues: 1/2/15-17/17 i la presència només de dues formes tardanes: 39/41.

D'entre els fragments decorats cal assenyalar-ne quatre:

1. Un possible fragment de vora de plat, forma 39, decorat pel motiu individual d'una cara (fig. 1,9)⁵.

2. Un fragment sense forma decorat per una palmeta i una roseta, fets a motlle (fig. 1,7)⁶.

3. Un fragment sense forma decorat pel tema d'un cavall o potser un pegàs, fet amb el motlle (fig. 1,10)⁷.

4. Un fragment sense forma amb decoració de fons feta amb el motlle a base de bandes combinades amb un element figurat —potser una cràtera o una figura humana— que té la funció de nansa (fig. 1,6).

Tots els elements decoratius d'aquests quatre fragments poden pertànyer perfectament a l'època Augustiniana.

Les parets fines (fig. 3,3-9). En un conjunt de 18 fragments gairebé tots són sense vernís. Entre les formes identificables hi ha dos fragments de vores que pertanyen a vasos cilíndrics, sense carena i fons pla, forma XIV de la classificació de Mayet (fig. 3,7-8)⁸ que es daten als temps de l'emperador August.

Respecte a les decoracions hi ha diversos trossos, possiblement d'un mateix vas, decorats segons el sistema anomenat «a la barbotina», per files horitzontals d'ondes en relleu més o menys accentuat. (fig. 3, 3 i 5). Aquesta ornamentació es dona de manera usual sobre un tipus de vas globular, sense nansa, de coll bastant estret, alt i mancat de vertader llavi i, normalment, sense vernís, que defineix la forma XVIII de Mayet⁹. Aquesta forma apareix en pocs llocs i té una difusió molt local a la costa nord-est de la Península Ibèrica (illes Balears, Tarragona i Barcelona-Plaça del Rei). Tipològicament es pot situar al final del regnat d'August o sota el de Tiberi. Cal assenyalar que un vas d'aquestes característiques prové de la vil·la romana del Pont del Gurri (Vic) situada a la zona que nosaltres anomenem àrea rural del nucli romà d'Ausa-Auso¹⁰. La mateixa decoració es dona sobre bols quasi hemisfèrics que

5. DRAGENDORF, F., W., H., - WATZINGER, E., *Arretinische Relief Keramik Beschreibung der Sammlung in Tübingen*, Reutlingen 1948.

6. DRAGENDORF, F., W., H., - WATZINGER, C., 1948, fig. 39

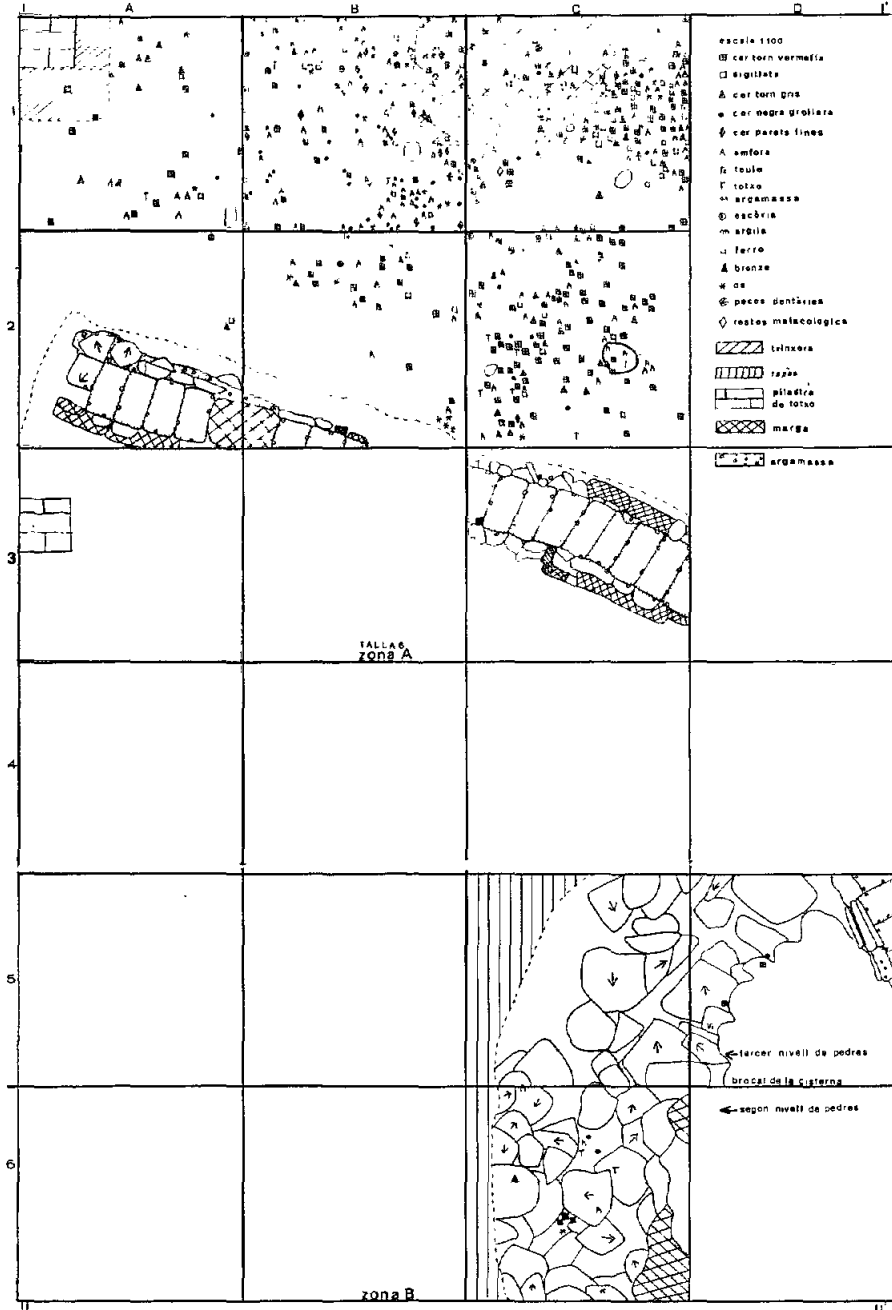
7. DRAGENDORF, F., W., H., - WATZINGER, C., 1948, fig. 35.

8. MAYET, F., *Les céramiques à parois fines dans la Péninsule Ibérique*, París 1975, I.XXIII, n.º 172-176.

9. MAYET, F., 1975, I.XXV, n.º 188, p. 55.

10. M.E.V. inv. 6275, exposat a la sala d'arqueologia. MOLAS FONT, M.ª D., *La Comarca de Osona. Problemática de su iberización y proceso de romanización a través de su carta*

VIC. TEMPLE ROMÀ. INTERIOR DEL PODI PLANTA EXCAVACIÓ 1982/2

tenen una difusió geogràfica igual a la del tipus anterior i són freqüents d'ençà del regnat de Tiberi¹¹.

Plats amb vernís roig intern. Hi ha dos fragments de fons de plats plans envernissats a la part interna, del tipus anomenat de *vernís roig pompeià*. Aquest tipus de plat s'utilitzà durant els períodes Republicà i Augustinià, amb una àmplia difusió a tot l'Imperi romà¹².

Lluernes. En un total de sis fragments no n'hi ha cap amb forma identificable, però pel tipus de vernís entren perfectament en el marc cronològic de finals del segle I a.C.- inicis del segle I d.C. (fig. 3,10).

Ceràmiques grises. (fig. 4; 5, 1-11) El grup de ceràmiques grises (que sumen un total de tres-cents deu fragments, pertanyen bàsicament a bols, olles i gerres, i també a pàteres. Cal assenyalar la notable quantitat de bols de parets còncaues que en el seu inici imitaven els bols de la ceràmica de vernís negre itàlica. Aquesta forma de vas que és freqüent en la majoria dels poblats ibèrics de Catalunya d'ençà del segle III a.C., es documenta a Osona al poblat ibero-romà de Can Caseta (Manlleu)¹³ i als poblats ibèrics del Casol de Puig Castellet (Folgueroles) i al del Turó del Montgrós (El Brull). També hi ha un fragment de pàtera que segueix models de la sigil·lata itàlica, potser la forma 19 de Goudineau (fig. 5,1)¹⁴.

Per acabar, fem notar que són presents molts fragments de ceràmica fets amb el torn, de pasta taronja, beige o marró que té en el tall diferents bandes de color, resultat de la cocció, característica que és dóna freqüentment en la ceràmica ibèrica clàssica. També hi ha vores d'ala plana i fons umbilicat. (fig. 6,5-14; 7,1-6).

Zona B

L'excavació d'aquesta zona es va concretar al voltant del brocal que, construït amb pedra i argamassa i en el seu dia acabat per una volta, cobreix el pou-cisterna que es troba al centre del pòdium. Els treballs posaren de relleu l'existència a tot l'entorn de l'esmentada estructura d'un entorn fet amb grans còdols i pedres arenisques, col·locades bastant regularment tot seguint la forma circular del brocal; els fonaments, excavats en la marga, eren constituïts per un reompliment de tres nivells de grans pedres. La funció d'aquest entorn devia ésser la d'evitar el fangueig produït per l'aigua del pou cisterna, a la vegada que reforçava l'estructura que el cobria. Sota el nivell superior de còdols va aparèixer ceràmica romana i un gran bol de ceràmica vidriada del color de la mel, de la mateixa classe que d'ençà dels voltans del segle XVIII es fabricava a la veïna població de Sant Julià de Vilatorrada, anomenada també de les Olles (fig. 8,1).

Després de l'anàlisi del material més representatiu d'ambdues zones, queda clar

---

arqueològica, Tesi de Llicenciatura, Universitat de Barcelona 1975, p. 180, n.º 8, Torre del Cap del Pont del Gurri (inèdita).

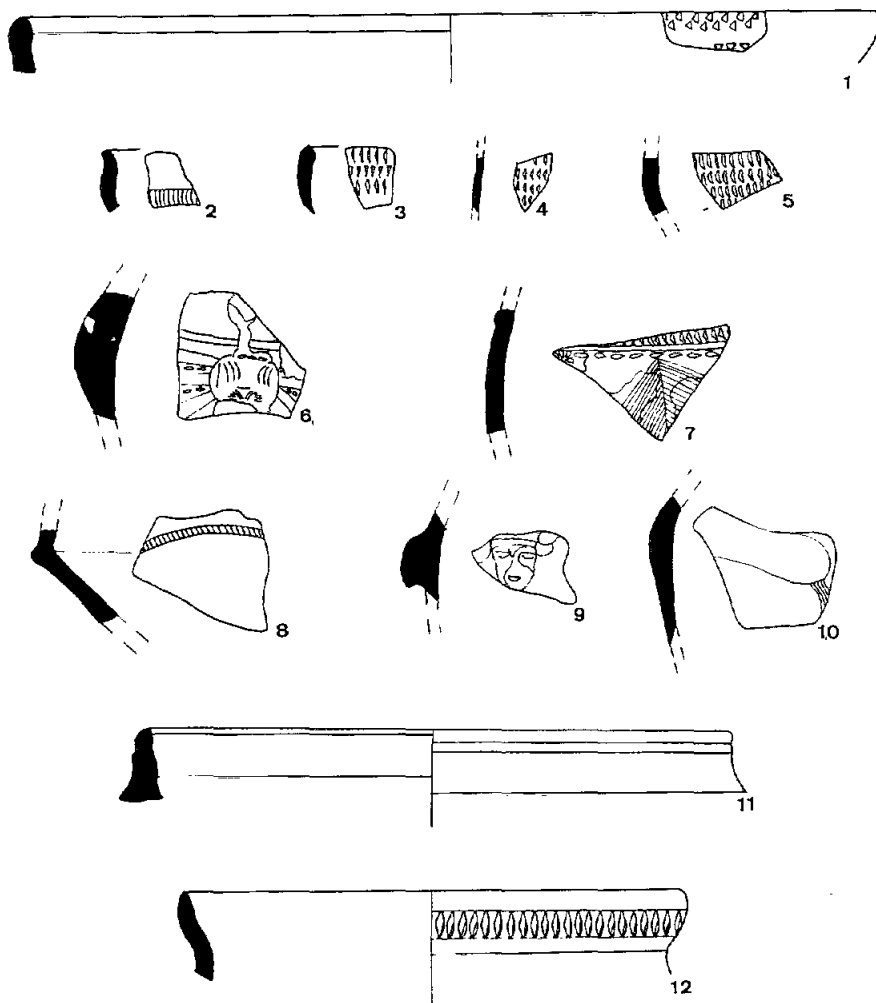
11. MAYET, F., 1975, I.XXV, forma XIX, p. 55.

12. ALARCAO, A. M., *Ceràmiques a engobe rouge non grésé*, a «Conimbriga» VI, Paris 1976, pp. 51-56.

13. HUNTINGFORD, E. - MOLAS I FONT, M.ª D., *El jaciment ibero-romà de Can Caseta (Manlleu)*, a «Ausa» VIII, 1975-79, pp. 156-164.

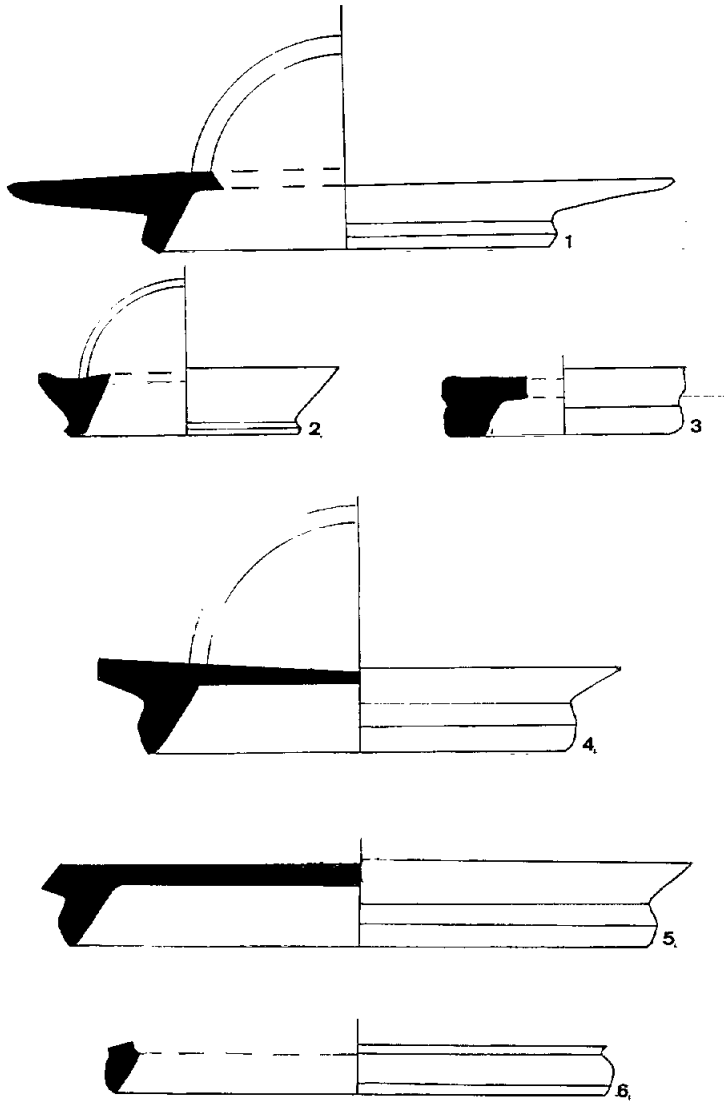
14. GOUDINEAU, Chr., *La céramique aretine lisse*, Paris 1968, p. 243, C-2B-20 i 292.

Fig. 1

CERÀMICA SIGILLATA ITÀLICA
Zona A

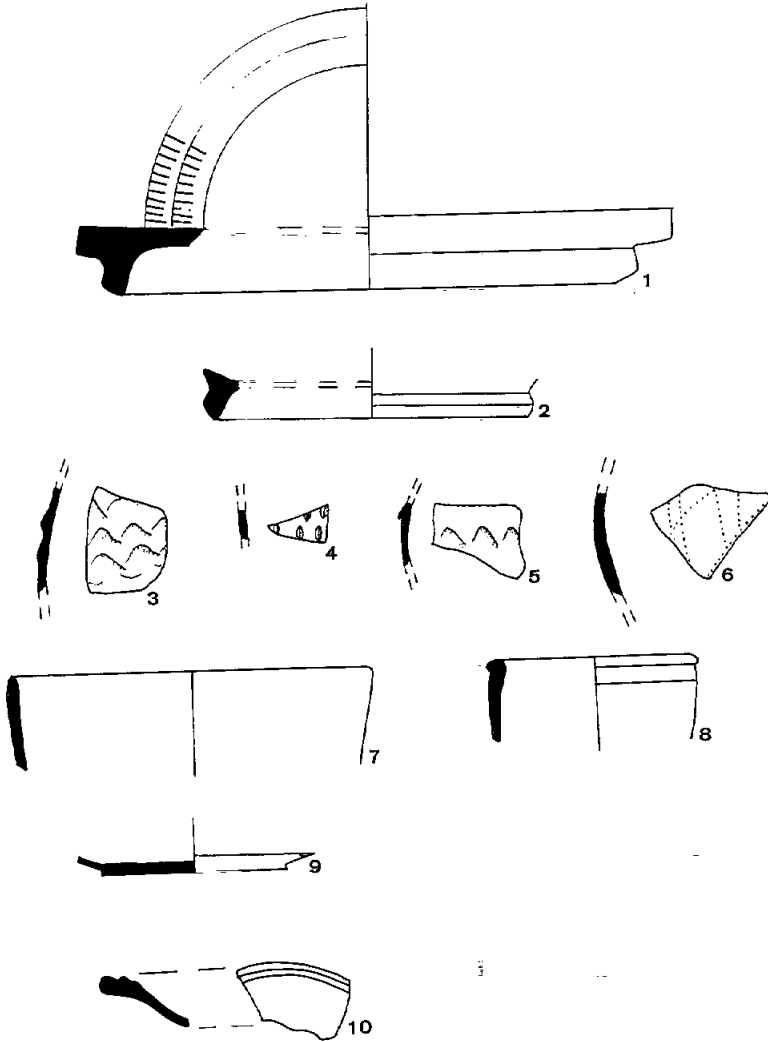
Fig. 2

CERÀMICA SIGILLATA ITÀLICA
Zona A

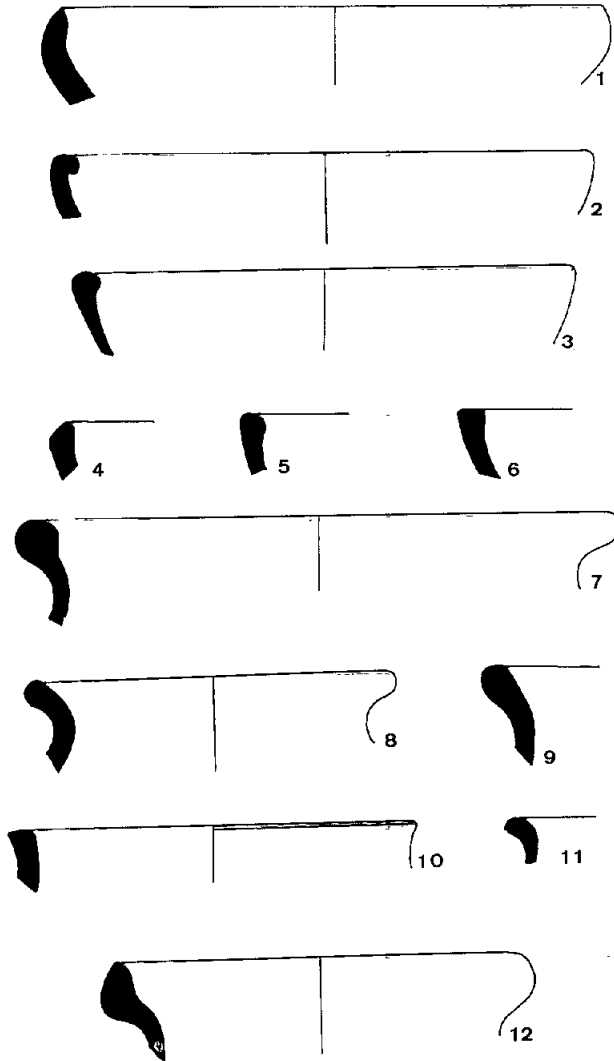

Fig. 3

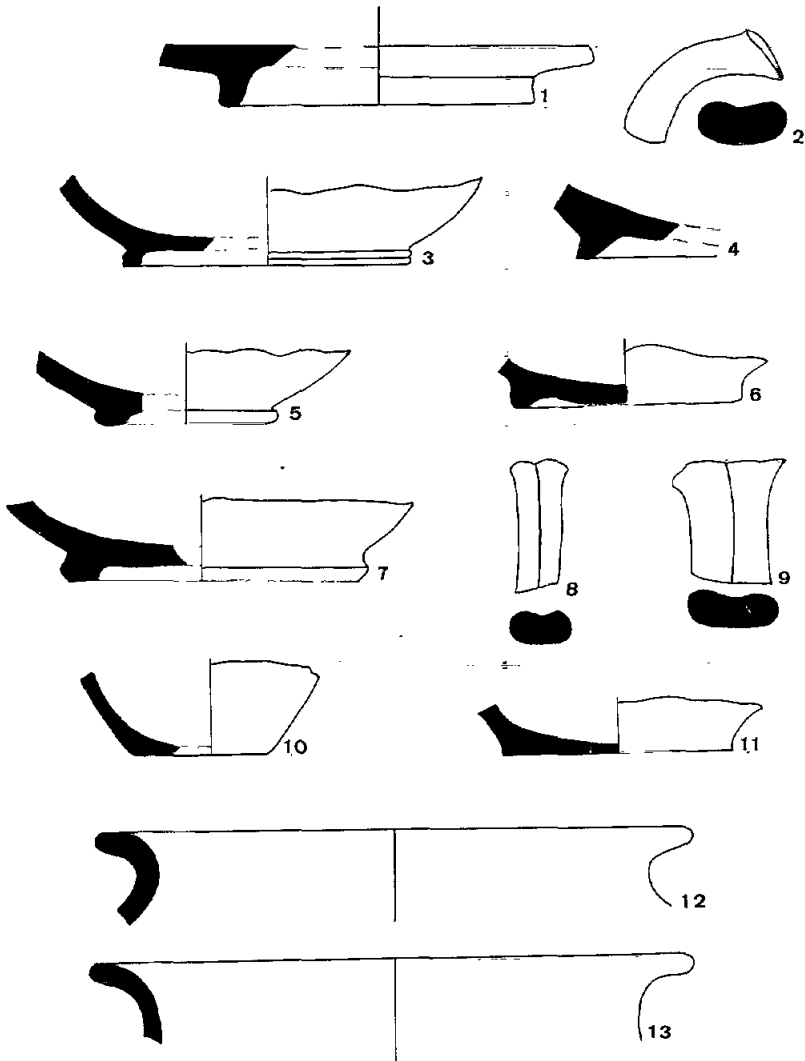
CERÀMICA SIGIL·LATA ITÀLICA 1-2
 PARETS FINES 3-9 LLUERNES 10
 Zona A

Fig. 4

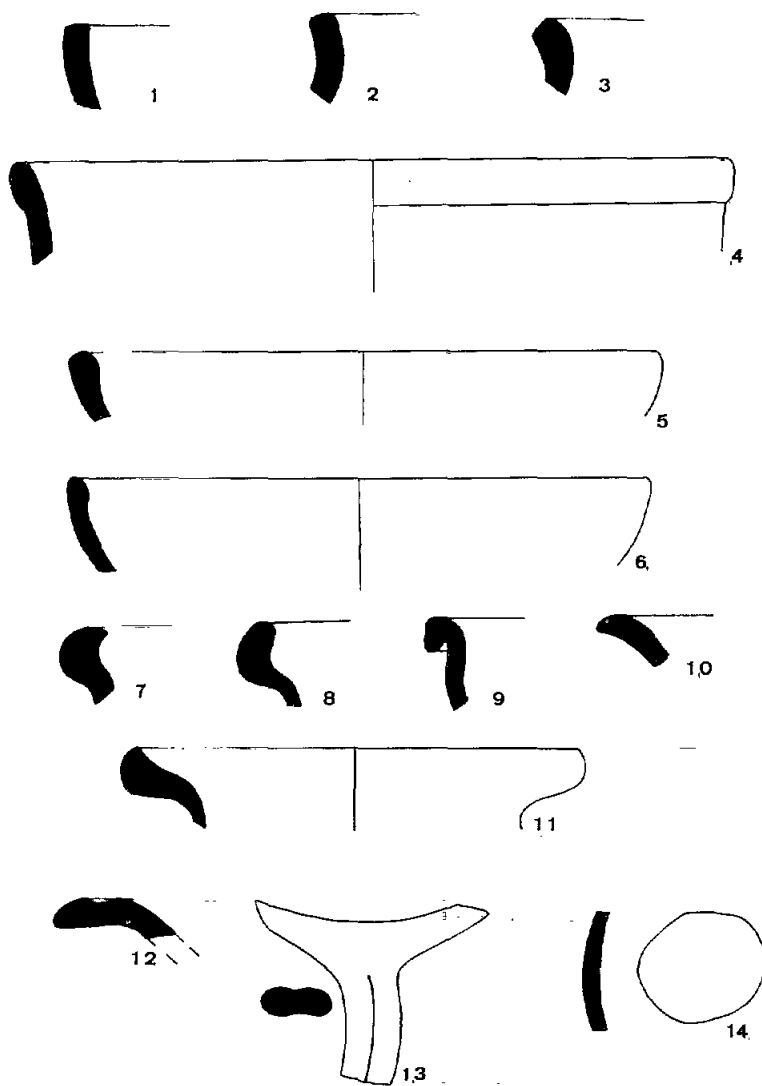
CERÀMICA GRIS
Zona A

Fig. 5.

CERÀMICA GRIS 1-11
 NEGRA DE CUINA 12-13
 Zona A

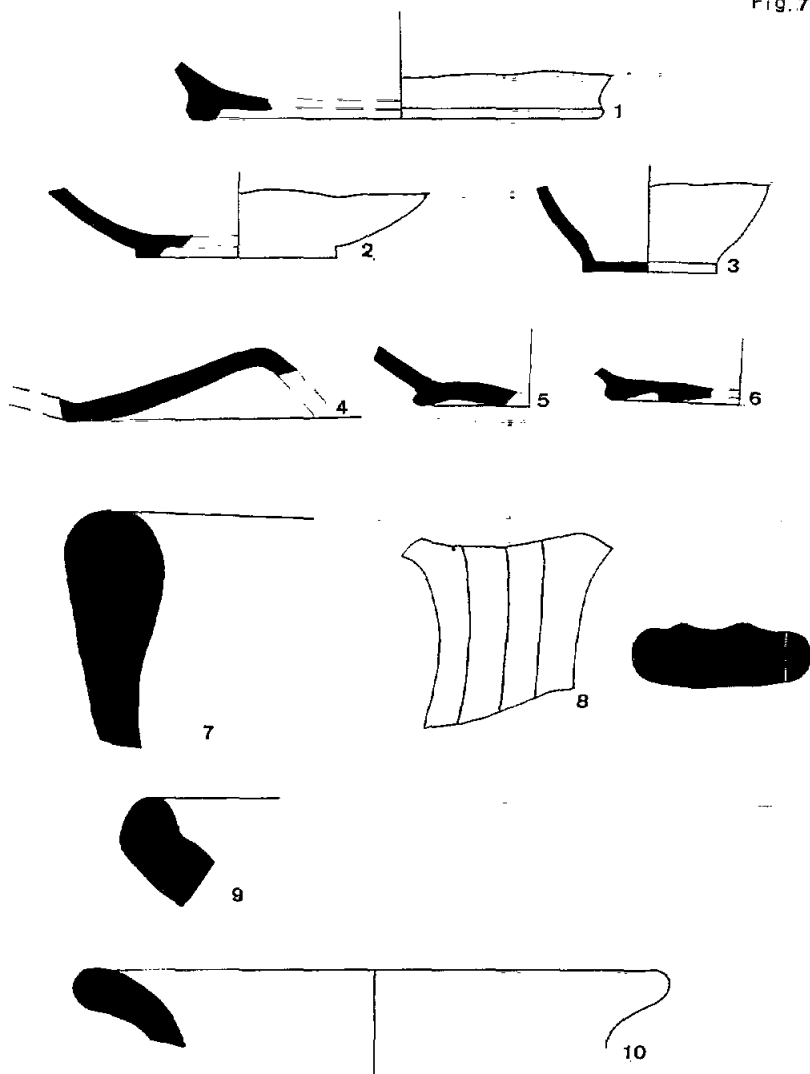
Fig. 6

CERÀMICA NEGRA DE CUINA 1-4

TARONJA-MARRÓ 5-14
Zona A

Fig.7

CERÀMICA TABONJA 1-6
GRANS RECIPIENTS 7-10
Zona A

que el nivell arqueològic excavat a la zona A es centra plenament a l'època Augustiniana. Els resultats tenen una gran importància, ja que, deixant de banda les dues campanyes de l'any 1980, és la primera vegada a la història de la recerca arqueològica vigatana que s'han trobat i pogut excavar nivells romans «in situ», no remoguts. Si bé aquests resultats no han aportat elements directament referits al moment de la fundació del temple, testimonien que l'ocupació més antiga de l'àrea pertany a l'etapa del govern de l'emperador August, moment que és anterior a la construcció de l'edifici.

Respecte a la zona B, el brocal sembla que pertany a un temps força recent que se situa entre els segles XVIII-XIX, mentre avui per avui és gairebé impossible saber quan el pou-cisterna s'utilitzà per primera vegada. Però cal fer notar que aquest darrer ocupa un centre quasi geomètric respecte als murs del pòdium; així mateix, no és estrany trobar a l'interior dels pòdiums dels temples romans cisternes excava- des a la roca on s'emmagatzemava l'aigua que, generalment, arribava des del pòrtic i que podia servir per a les ablucions¹⁵.

Vegem a continuació les dades que, en relació amb la cronologia de l'edifici, es poden extreure de certs elements com ara el parament i l'únic capitell conservat. El parament que conforma els murs del temple romà de Vic és format per una alternança de fileres verticals i horitzontals, a la manera d'una cadena, amb els espais intermedis reomplerts de pedres regulars de mesures reduïdes i assegurades per ciment d'unió. Aquest tipus de parament de fileres de grans carreus, disposades com pilastres i amb els intervals formats per *opus* de diferents tipus com el *reticulatum*, el *caementicium*, el *quadratum*, etc., és molt corrent en l'arquitectura pública, civil i religiosa de l'Àfrica romana. Això no exclou la seva utilització a Itàlia, on però l'arquitectura del totxo va ésser la preferida, especialment d'ençà del segle II. d.C. Tot remarcant aquest «gust africà» del temple de Vic, l'edifici té paral·lels molt pròxims —precisament en l'alternança de carreus verticals amb d'altres d'horizontals— en el temple de Dugga (Tunis) dedicat a la tríada capitolina Juno-Júpiter-Minerva que es data per la inscripció en els anys 166-167 d.C.¹⁶ i en la basílica de Bulla Reggia (Tunis) datable al segle I d.C.¹⁷. Aquest sistema edilici que té arrels en el món feno-púnic, és documentat a l'Àfrica del nord abans de la conquesta romana i perdura fins ben entrada l'època paleocristiana¹⁸.

El temple de Vic era tancat dins d'un peribol o pati del qual es conserven restes a la paret del fons. L'ús del pati o peribol va ésser una moda que s'estengué a Roma al llarg del segle I d.C. amb una finalitat urbanística i funcional més que cultural, moda que va tenir a l'Àfrica una bona acceptació, possiblement relacionada amb la tradició dels cultes púnics indígenes¹⁹.

En base a les troballes podem assegurar que l'entorn del frontó anava decorat pel conegut tema de daus, mentre que el seu interior era exempt d'ornamentació.

15. ROMANELLI, P., *Topografia e Archeologia dell'Africa Romana*, a «A.C.» VII, Torí 1976, p. 117.

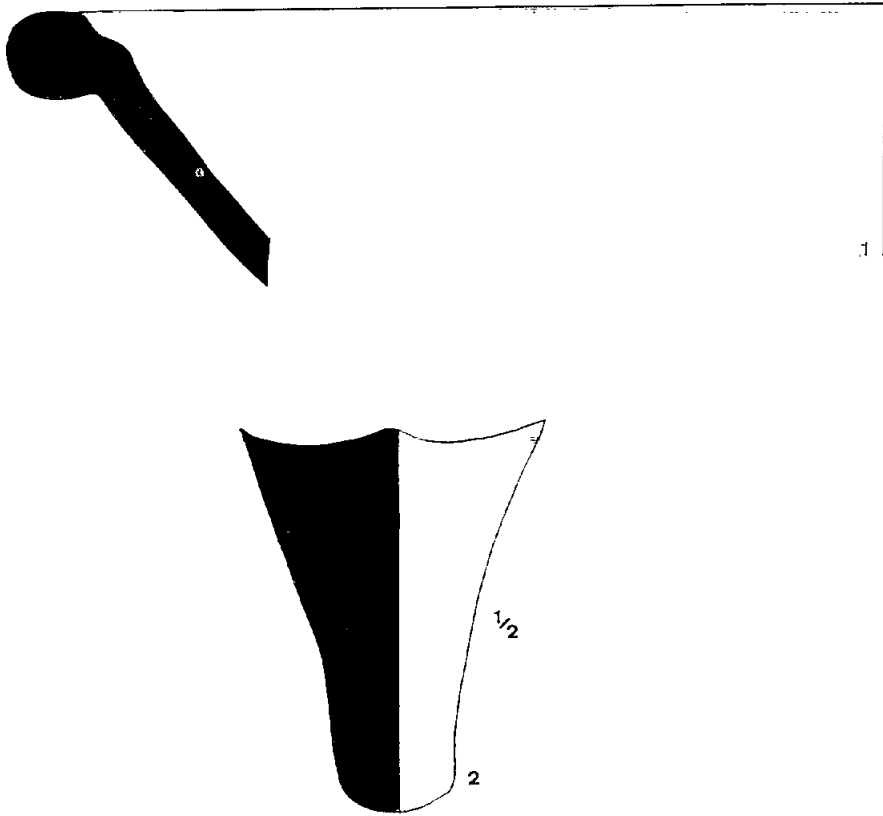
16. WARD PERKINS, J. B., *Arquitectura romana*, Madrid 1976, f. 275.

17. BESCHAOUCH, A., - HANNOVER, R., - THEBERT, Y., *Les ruines de Bulla Regia*, Roma 1977, ff. 10-11.

18. Per exemple, la basílica de Djemila del segle IV d.C.: BERTHIER, A., *L'Algérie et són passé*, París 1951, ff. 60, 61, 63.

19. ROMANELLI, P., 1976, p. 122.

Fig. 8

CERÀMICA VIDRIADA 1
ÀMFORA ROMANA 2
Zona B

El capitell que ens ha arribat, i sembla que situat en el seu lloc originari, és l'únic element arquitectònic del qual es poden extreure pautes cronològiques precises. És un capitell d'estil corinti, de pilastra, fet de pedra arenisca del país. És format per dues corones de fulles d'acant de cinc lòbuls: la primera té dues fulles i la segona tres zones d'ombra. Les nervadures són fetes en incisió. Sobre la fulla central de la segona corona apareix un calze en molt mal estat de conservació, així com les hèlices i els caulicles que presenten incisions obliqües i són coronats per un cordó, també amb incisions obliqües. Manquen les volutes, de les quals només s'aprecia el naixement. Per la forma de la fulla i per la disposició general de la decoració vegetal es pot datar en el darrer decenni del segle I d.C.²⁰, mentre que la decoració del kalathos fa pensar en una elaboració provincial tosca²¹.

Resumint els resultats fins aquí exposats, resulta que mentre el parament dona una àmplia cronologia entre els segles I i II d.C., el capitell és de finals del segle I d.C. o com a màxim, d'inicis del segle II. Aquesta datació concorda amb les conclusions de la campanya d'excavació de l'any 1980: el vestigi més modern que es va trobar al fons de la fossa de fonamentació del mur posterior del peribol va ser la sigil·lata gàl·lica era relativament abundant²². Avui per avui és acceptable fixar l'època de construcció del temple romà de Vic entre els finals del segle I d.C. i els inicis del segle II d.C., tenint en compte que la presència d'un pati tancat fa pensar en una construcció més aviat antiga, o sigui, del segle I d.C. Per a la seva edificació s'elegí una zona ocupada ja d'ençà dels dos darrers decennis del segle I a.C. Aquest primer assentament es pot relacionar amb els orígens de la ciutat d'Ausa citada pel geògraf grec Ptolomeu en el segle II d.C. (Geografia, Tarraconensis situs, llibre II, VI, 69). Però mentre Ptolomeu parla d'Ausa, per dues vegades l'epigrafià recull la fórmula Auso²³, fórmula que serà l'habitual durant l'època visigoda, quan els bisbes de la ciutat, esmentada com Ausona, però també com Ausa²⁴, participaven activament en els concilis toledans. Recordem així mateix que Ludovicus Pius en el segle VIII anomenà l'avantpassada de l'actual Vic, Vicus Ausonensis. L'epigrafià planteja, doncs, la hipòtesi que el nom usual del primitiu nucli urbà fos en època romana Auso i no Ausa. Tradicionalment aquest nucli urbà s'ha identificat amb l'indret de Vic, i tot un seguit de troballes de materials arqueològics, de zones d'enterraments que es remunten a l'època romana i la rellevant presència d'un temple clàssic, justifiquen aquesta identificació.

20. PENSABENE, P., *I capitelli*, a «Scavi di Ostià», vol. VII, Roma 1973.

21. Agraïm a Montserrat Recasens les seves orientacions per a l'estudi del capitell.

22. SANMARTÍ I GRECO, E., - LÓPEZ I MULLOR, A., 1982, p. 360.

23. Es tracta en primer lloc de la inscripció CIL II 6110, trobada a Tarragona l'any 1868. D.M.

POM. FAL

AUSONE. MER

CANDICA . ET

i de la inscripció CIL XIII 6858 de dos legionaris ausonencs que lluitaren a Germània. L'existència d'aquest segon epígraf ens va ser notificada per Jordi Pons a qui agraïm la seva informació; vegeu al respecte en aquest mateix volum: PONS I SALA, J., *Una inscripció de Germània de dos legionaris ausonencs*.

24. Cal veure sobre el tema: *Concilios visigóticos e hispano-romanos*, ed. J. Vives, amb la col·laboració de T. Martín i G. Martínez, España cristiana, textos vol. I, Barcelona-Madrid 1963.

El període de formació de la ciutat d'Ausa o Auso es correspon amb el desenvolupament d'un seguit d'assentaments al voltant del que seria el centre urbà: el Puig d'en Planes, el Pont del Gurri, la Creu del Tussell, el Puig dels Jueus i el Coll de Vïc, entre altres. Aquests emplaçaments van perdurar, com a mínim, al llarg de tot el segle I d.C., etapa que dóna la impressió que va ser la de màxima esplendor de la ciutat. Tanmateix, molts d'aquests punts proporcionen algunes petites quantitats de ceràmica romana de vernís negre tardana, tipus campanià (B)²⁵. Aquestes troballes són un indicatiu de la paulatina ocupació del pla, segura des de finals del segle II a.C. per un seguit de petits establiments agrícoles, alguns dels quals es transformarien, sota el procés de romanització del país, en riques vil·les camperoles de tipus plenament romà, com per exemple les del Puig d'en Planes i les del Pont del Gurri. La seva evolució i la seva economia estarien en estreta relació amb el petit nucli urbà que, amb les funcions de centre de mercat i de centre religiós, des dels voltants de l'any 20 a.C., es va anar desenvolupant al bell mig de la Plana, en la petita elevació que s'aixeca a l'angle dibuixat pels rius Meder i Gurri abans de convertir-se en un sol riu.

---

25. L'estudi del poblament rural romà a l'àrea de la ciutat d'Ausa és a l'actualitat objecte d'investigació per part de l'autora d'aquest article. Per tal de poder portar a terme la recerca, hem rebut l'any 1982 l'Ajut de Treball Dr. Eduard Junyent concedit anualment pel Patronat d'Estudis Ausonencs.